

Соціальна і гуманітарна політика

УДК 373.3/.5.091.113

Малінін Володимир Володимирович

*кандидат наук з державного управління,
викладач кафедри управління та адміністрування
Вінницька академія неперервної освіти*

Малинин Владимир Владимирович

*кандидат наук государственного управления,
преподаватель кафедры управления и администрирования
Винницкая академия непрерывного образования*

Malinin Volodymyr

*PhD in Public Administration,
Lecturer of the Department of Management and Administration
Vinnitsia Academy of Continuing Education*

Лебідь Олена Василівна

*аспірант
Вінницької академії неперервної освіти*

Лебидь Елена Васильевна

*аспирант
Винницкой академии непрерывного образования*

Lebid Olena

*Postgraduate of the
Vinnitsia Academy of Continuing Education*

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ НЕПЕРЕРВНОЮ ОСВІТОЮ

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО
РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГОВ В ПУБЛИЧНОМ УПРАВЛЕНИИ
НЕПРЕРЫВНЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ
THE CURRENT STATE OF THE TEACHER'S PROFESSIONAL
DEVELOPMENT IN PUBLIC MANAGEMENT OF CONTINUOUS
EDUCATION**

Анотація. У представленій статті здійснено дослідження нормативно-правової бази з підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що має на меті підвищення рівня освітньої галузі України. Визначено ключові положення Закону України «Про освіту», що направлені на вдосконалення професійної майстерності педагогів. Проаналізовано новий Порядок підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників та його основні принципи. Підкреслено вплив на професійний розвиток вчителів прийняття Закону «Про повну загальну середню освіту». Вказано на можливість вільного вибору форм, програм та закладів для підвищення кваліфікації. Перелічено форми та види підвищення кваліфікації та вказано на можливість їх поєднання.

Визначено, що суб'єктом підвищення кваліфікації може бути не лише заклад освіти, а й юридична чи фізична особа. При виборі закладу освіти чи наукової установи, важливо звертати увагу на наявність ліцензії та акредитації навчальних програм. Вивчено скільки коштів виділено на підвищення кваліфікації у 2018, 2019 та 2020 році. Підкреслено пріоритетні напрями професійного розвитку, що включають реалізацію Концепції «Нова українська школа», управління якістю освіти, впровадження цифровізації в навчальний процес, педагогіку партнерства. На підставі дослідження статистичних даних здійснено порівняння якісного та кількісного педагогічного складу, а саме загальну кількість педагогічних працівників, освіти, стаж, кількість вчителів-пенсіонерів у

2018-2019, 2019-2020 навчальних роках. Підсумком статті є думка про те, що при розробці суб'єктами програм підвищення кваліфікації необхідно враховувати вікові особливості та стаж роботи вчителів.

Ключові слова: неперервна освіта, публічне управління, підвищення кваліфікації, професійний розвиток.

Анотація. В представленной статье проведено исследование нормативно-правовой базы по повышению квалификации педагогических работников, что нацелено на повышение уровня образования Украины. Определены ключевые положения Закона Украины «Об образовании», которые направлены на совершенствование профессионального мастерства педагогов. Проанализирован новый Порядок повышения квалификации педагогических и научно-педагогических работников и их основные принципы. Подчеркнуто влияние на профессиональное развитие учителей принятия Закона «О среднем образовании». Указано на возможность свободного выбора форм, программ и учреждений повышения квалификации. Перечислены формы и виды повышения квалификации и указано на возможность их сочетания.

Определено, что субъектом повышения квалификации может быть не только учебное заведение, но и юридическое или физическое лицо. При выборе учебного заведения или научного учреждения, важно обращать внимание на наличие лицензии и аккредитации учебных программ. Изучено, сколько средств выделено на повышение квалификации в 2018, 2019 и 2020 году. Подчеркнуты приоритетные направления профессионального развития, которые включают реализацию Концепции «Новая украинская школа», управление качеством образования, внедрения цифровизации в учебный процесс, педагогику партнёрства. На основании исследования статистических данных проведено сравнение качественного и количественного педагогического состава, а именно общее количество

педагогических работников, образование, стаж, количество учителей-пенсионеров в 2018-2019, 2019-2020 учебных годах. Итогом статьи является мнение о том, что при разработке субъектами программ повышения квалификации необходимо учитывать возрастные особенности и стаж работы учителей.

Ключевые слова: непрерывное образование, публичное управление, повышение квалификации, профессиональное развитие.

Summary. *In this article, there is an analysis of legal framework for developing teachers` qualification for increasing the level of education in Ukraine. The key provision of The Law of Ukraine "About Education" is determined and it is directed for improvement of professional pedagogical skills. New arrangements of developing the teacher`s qualification, scientific and pedagogical workers and its main notions have been analyzed there. The impact of the teachers` professional development and the acceptance of the "The Complete Secondary School" statute have been highlighted. The possibilities of choosing the forms, the programs and institutions for the professional development have been pointed in this article. The forms and types have been listed and the opportunity of their combination has been indicated.*

It is defined that the subject of the developing the qualification can be either an educational institution or a juridical and natural person. It is important to pay attention for the licenses and accreditation of educational programs when you are choosing the educational or academic institutions. How much money has been given for the developing pedagogical skills has been found out in this article. The priorities of the professional development direction has been highlighted and it is involved the realization of "New Ukrainian School", the educational quality control, the introduction of digitalization in the studying and the pedagogical partnership. There was a research about the quantitative and qualitative statical facts of the pedagogical staff and the

amount of the teachers, education, the teacher's length of service and the retired teachers in 2018-2019 and 2019-2020. The conclusion has been about the importance of the teachers' age and their length of service in the teachers developing.

***Key words:** the continuous education, the public management, the educational developing, the professional progress.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Закон України «Про освіту» [9] та Порядок підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників [16; 17] покликані забезпечити високоякісний професійний розвиток педагогів, що є центральним компонентом розвитку освіти.

Основним напрямком публічного управління неперервною освітою є якісна підготовка кваліфікованих вчителів відповідно до потреб часу та суспільства. При цьому публічне управління професійним розвитком педагогів передбачає професійне зростання кожного працівника. Також важливим є використання доцільних механізмів, що відповідатимуть поставленим завданням. Це актуалізує дослідження сучасного стану професійного розвитку педагогічних працівників та здійснення аналізу кількісного та якісного складу про педагогічних працівників в Україні.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Розгляду неперервної професійної освіти свої дослідження присвячували Алексюк, В. Астахова, А. В. Бондар, В. Галузинський, Т. Джаман [1; 2; 4; 6; 7].

Управлінню розвитком післядипломної педагогічної освіти присвячено роботи В. Вітюк, М. Кириченка, В. Олійника, Т. Сорочан та ін. [5; 10; 13; 21]. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників вивчали М. Бирка, В. Ковальчук та ін. [3; 11].

На сьогодні напрями формування державної політики у галузі неперервної освіти України, особливо з позиції публічного управління,

залишаються дослідженими недостатньо. У працях більшості вчених аналізуються практичні аспекти розвитку освітньої системи, у той час як наукових праць, присвячених комплексному аналізу напрямів публічного управління та адміністрування у галузі неперервної освіти, фактично відсутні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сучасного стану професійного розвитку педагогів в системі публічного управління, здійснення порівняльного аналізу кількісного та якісного складу працівників 2018-2019, 2019-2020 навчальних років.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про освіту» [9] запровадив нову систему підвищення кваліфікації, що сприяло збільшенню та розширенню можливостей педагогів у вдосконаленні педагогічної майстерності та професійного зростання впродовж усього життя [14, с. 7].

Згідно з частиною другою статті 54 Закону «Про освіту» [9] педагоги повинні підвищувати свою педагогічну майстерність, професійний та загальнокультурний рівні. Та, разом з обов'язком, частиною першою цієї статті надано можливість вільно обирати форми, програми, заклади для підвищення своєї кваліфікації. До форм підвищення кваліфікації відносяться інституційна (очна, денна, вечірня, заочна, дистанційна, мережева), дуальна, на робочому місці, на виробництві, тощо. Крім того, форми можна поєднувати [9]. Це має спонукати вчителя до підвищення професійного рівня та відкриває широке коло можливостей для вдосконалення професійних навичок.

Міністерством освіти і науки України було розроблено новий Порядок підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників (далі – Порядок), який було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 року № 800 [16]. До Порядку було внесено зміни постановою уряду від 27.12.2019 № 1133 [14, с. 7; 17].

Відповідно до пункту 6 Порядку до основних видів підвищення кваліфікації є навчання за програмою підвищення кваліфікації, у тому числі участь у практикумах, семінарах, вебінарах, тренінгах а також стажування.

Суб'єктами підвищення кваліфікації можуть бути заклади освіти, наукові установи, інші юридичні чи фізичні особи, що здійснюють освітню діяльність у сфері підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Законодавством визначено, що реклама того чи іншого суб'єкта підвищення кваліфікації органом влади є незаконною. Це сприяє створенню здорового конкурентного середовища між суб'єктами, та спонукає до створенню зручних, вигідних умов підвищення кваліфікації.

Пункт 10 Порядку надає можливість суб'єктам підвищення кваліфікації розробляти власні програми підвищення кваліфікації на основі типових, що затверджені Міністерством освіти і науки України. Програми спрямовано на формування професійних вмінь та навичок, необхідних для забезпечення ефективної організації освітнього процесу [22]. Розробка власних програм надає можливість суб'єктам впроваджувати нові форми, методи підвищення кваліфікації. Також це дозволить адаптувати програми підвищення кваліфікації до розвитку інформаційних технологій. При цьому заклади освіти та наукові установи, що є суб'єктами підвищення кваліфікації повинні мати ліцензію або здійснювати акредитацію освітніх програм. Для фізичний та юридичних осіб такої вимоги немає, тому при виборі суб'єкта, необхідно детально вивчати програму підвищення кваліфікації та її відповідність вимогам.

З прийняттям нового Закону «Про повну загальну середню освіту» [8] вперше запроваджено накопичувальну систему визначення тривалості підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Законом визначено, що підвищення кваліфікації має відбуватися щорічно, а загальна кількість

академічних годин протягом п'яти років має бути не менш як 150 годин [15, с. 7].

Згідно з абзацом другим частини восьмої статті 78 Закону України «Про освіту» [9] підвищення кваліфікації педагогічних працівників здійснюється за кошти державного та місцевого бюджетів. Так, на підвищення кваліфікації педагогічних працівників із державного бюджету було виділено: у 2018 році – 141809,3 тис грн., а у 2019 році – 1061912,5 тис грн. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 року № 325 [18] дію підпунктів 2-4 пункту 4, пунктів 6-11, абзаців сьомого – дванадцятого пункту 15 Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» зупинено до 1 січня 2021 р. Отже, у 2020 році кошти з державного бюджету на підвищення кваліфікації учителів виділятися не будуть [19].

Пріоритетними напрямками підвищення кваліфікації є такі: реалізація Концепції «Нова українська школа» [12]; професійний розвиток педагогів на засадах компетентісного підходу, управління якістю освіти у закладів різного типу, організаційний, антикризовий, кадровий, стратегічний, маркетинговий менеджмент у закладах освіти; управління впровадження інклюзивної освіти, лідерство в управлінні закладом освіти; педагогіка партнерства, цифровізація освітнього процесу, сучасні технології і методики освітнього процесу, супровід психологічного благополуччя учасників освітнього процесу, інституційний аудит у закладах загальної середньої освіти; протидія булінгу та мобінгу в закладах освіти.

Необхідність позитивних змін у процесі професійного розвитку вчителів під час реформування системи освітньої галузі має опиратися на кількісний та якісний склад педагогічних працівників. Для того, щоб управління було ефективним, важливо здійснювати персоніфікований облік педагогів та на основі цих даних планувати підвищення кваліфікації.

На сьогодні кількісний та якісний склад педагогічних працівників в Україні характеризується суттєвими віковими, професійними та кваліфікаційними відмінностями. В період реформування галузі освіти, прийняття ряду законодавчих актів, що мали на меті підвищити рівень професійного розвитку педагогів, актуальним є порівняння кількісного та якісного складу педагогів.

За даними Інституту освітньої аналітики, загальна кількість учителів у 2019/2020 навчальному році становила 367 827 осіб. Це на 3 460 освітян менше, ніж у 2018/2019 навчальному році. Частка учителів-пенсіонерів зросла незначно. У 2018/2019 навчальному році 16,75% вчителів-пенсіонерів (або 62 197 осіб), у 2019/2020 навчальному році – 16,94% (62 304 особи) [20].

У 2019/2020 навчальному році 92,59% (340 570 педагогів) мають повну вищу освіту (магістр, спеціаліст), 4,6% (16 915 вчителів) посідають педагогічні працівники з неповною вищою освітою (молодші спеціалісти). Найменшу частину у загальній кількості педагогічних працівників складають вчителі з базовою вищою (2,59%) та загальною середньою освітою (0,22%), тобто 9 525 і 817 осіб відповідно. Дані за освітою педагогічних працівників у 2018/2019, 2019/2020 році приведено на рис. 1.

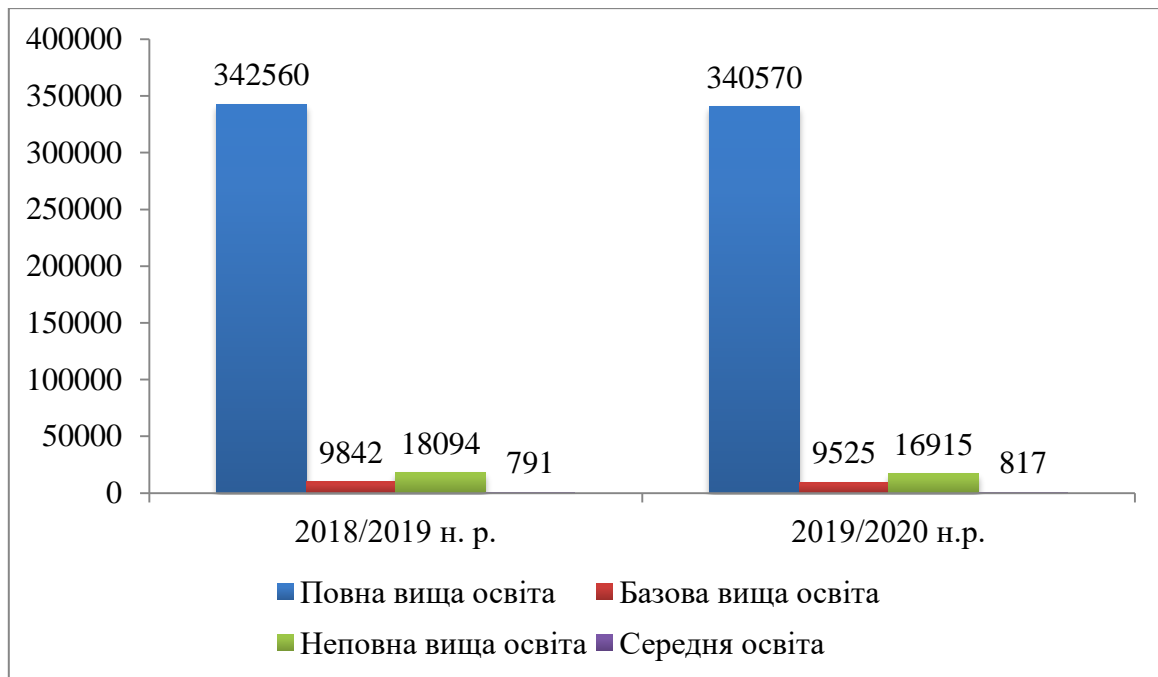

Рис. 1. Освіта педагогічних працівників у 2018/2019, 2019/2020 н.р. [20].

Стаж педагогічної роботи вчителів у 2019/2020 навчальному році: до 3 років – 6% (22 086 осіб), від 3 до 10 років – 13,84% від загальної кількості (50 917 осіб), 10-20 років стажу має 20,62% (75 834 особи), 20 років і більше – 59,54% (218 990 осіб). Дані про стаж роботи педагогічних працівників у 2018/2019, 2019/2020 навчальних роках приведено у рис. 2.

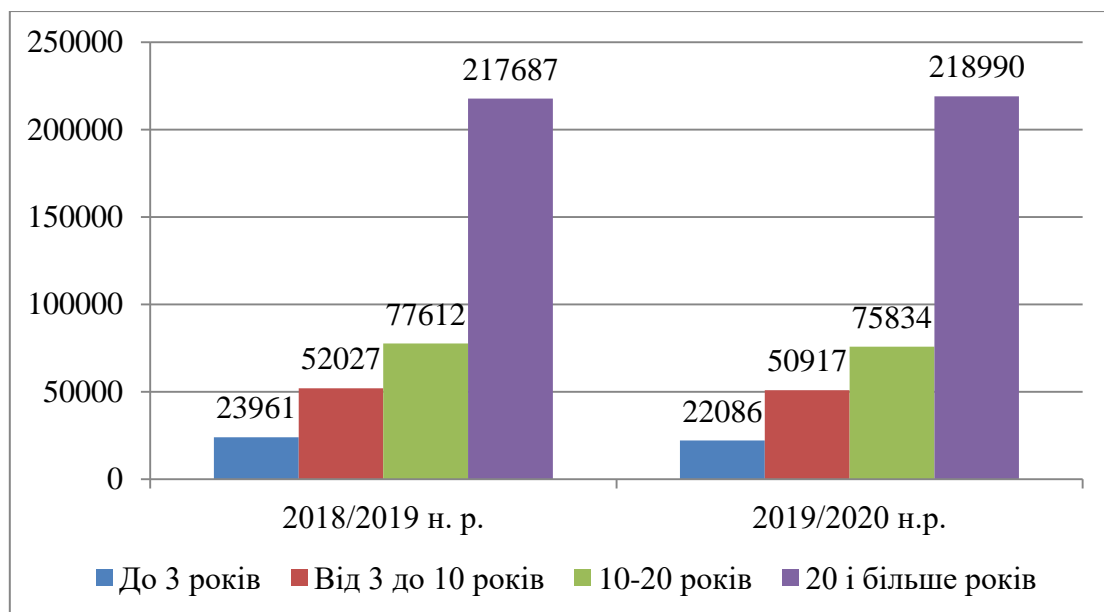

Рис. 2 Стаж педагогічних працівників у 2018/2019, 2019/2020 н.р. [20].

З наведених даних про вікові особливості, освітній рівень та стаж роботи, впливає що під час складання програм підвищення кваліфікації необхідно звертати увагу на вищезазначені показники. Адже найбільш перспективною категорією для професійного розвитку є педагоги віком до 30 років. Вчителі від 40 до 50 років вже мають чималий досвід роботи та сформовані професійні компетентності. Для категорії педагогів від 50 до 60 років важливо створити умови для підвищення кваліфікації, зосередити увагу на опанування інформаційно-комунікаційними технологіями.

Тому логічною буде пропозиція при складанні програм підвищення кваліфікації враховувати вікові особливості педагогів.

Висновки з даного дослідження. Ключовими завданнями розвитку сучасної освіти є неперервність та гуманізація. Поняття неперервної освіти містить в собі постійне самовдосконалення, професійний зріст.

Отже, реформи у сфері освіти вплинули на професійний розвиток педагогічних працівників. Зміни у законодавчій базі розширили можливості вчителя у виборі суб'єктів, форм і видів підвищення кваліфікації.

Неперервний професійний розвиток педагогів важливий в публічному управлінні освітньою сферою загалом. Для реалізації публічного управління потрібно застосовувати дієві механізми. Перспективою подальшого дослідження є вивчення дієвих механізмів публічного управління професійним розвитком педагогічних працівників та формування пропозицій щодо їх удосконалення.

Література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник / А. М. Алексюк. Київ: Либідь, 1998. 560 с.

2. Астахова В. И. Непрерывное образование как гуманистическая основа новой образовательной парадигмы / В. И. Астахова // Вчені зап. Харк. гуманітар. ун-ту «Нар. укр. акад.». Харків, 2010. С. 7–21.
3. Бирка М. Ф. Розвиток концепції неперервної освіти в Україні / М. Ф. Бирка // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2014. Вип. 34. С. 69-74.
4. Бондар В. І. Дидактика / В. І. Бондар. Київ: Либідь, 2005. 261 с.
5. Вітюк В. В. Професійний розвиток педагогів в умовах інноваційного освітнього середовища післядипломної освіти регіону / В. В. Вітюк // Пед. пошук. 2016. № 1 (89). С. 3-6.
6. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія та практика : посіб. для вузів / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. Київ: Вища школа, 1995. 237 с.
7. Джаман Т. Неперервна освіта вчителів початкової школи в умовах сьогодення / Таміла Джаман // Нова педагогічна думка. 2020. №1. С. 74–77.
8. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
9. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 № 2145-VIII зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
10. Кириченко М. О. Модернізація змісту післядипломної освіти в умовах Нової української школи (на прикладі Університету менеджменту освіти) / М. О. Кириченко // Вісник післядипломної освіти. Серія: Управління та адміністрування. 2019. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpoupra_2019_8_5.
11. Ковальчук В.І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників: європейський досвід / Василь Іванович Ковальчук // Порівняльна професійна педагогіка. 2015. Вип. 3. Т. 5. С. 75-81.
12. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» //

- Міністерство освіти і науки України. 2016. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
13. Олійник В. В. Організаційно-економічний механізм державного регулювання післядипломної освіти /В. В. Олійник // Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. «Управління якістю вищої освіти: проблеми та перспективи». Київ, 2017. С. 58–59
  14. Підвищення кваліфікації: роз'яснення // Освіта України. 2020. №11. С. 7.
  15. Підвищення кваліфікації: роз'яснення // Освіта України. 2020. №12. С. 7.
  16. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» від 21.08.2019 № 800 зі змінами. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>
  17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» від 27.12.2019 № 1133. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-2019-%D0%BF>
  18. Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2018 р. № 237 і від 12 лютого 2020 р. № 105» від 29 квітня 2020 року № 325. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-2020-%D0%BF>
  19. Про надання інформації: лист Директорату шкільної освіти Міністерства освіти і науки України від 12.05.2020 року № 4/1834-20
  20. Про надання інформації: лист Інституту освітньої аналітики від 12.05.2020 р. № 04-13/10

21. Сорочан Т. М. Методологія змін у системі післядипломної педагогічної освіти / Т. М. Сорочан // Педагогіка і психологія. 2016. № 4 (93). С. 24-31.
22. Щодо нових типових програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників: лист Міністерства освіти і науки України від 04.05.2020 р. № 1/9-230. URL: <https://choippo.edu.ua/rar/230.pdf>

References

1. Aleksjuk A. M. Pedagoghika vyshhoji osvity Ukrainy. Istorija. Teorija : pidruchnyk / A. M. Aleksjuk. Kyjiv: Lybidj, 1998. 560 s.
2. Astakhova V. Y. Nepreryvnoe obrazovanye kak ghumanystycheskaja osnova novoj obrazovatel'noj paradyghmy / V. Y. Astakhova // Vcheni zap. Khark. ghumanitar. un-tu «Nar. ukr. akad.». Kharkiv, 2010. S. 7–21.
3. Byrka M. F. Rozvytok koncepciji neperervnoji osvity v Ukraini / M. F. Byrka // Pedagoghika formuvannja tvorchoji osobystosti u vyshhij i zaghaljnoosvitnij shkolakh. 2014. Vyp. 34. S. 69-74.
4. Bondar V. I. Dydaktyka / V. I. Bondar. Kyjiv: Lybidj, 2005. 261 s.
5. Vitjuk V. V. Profesijnyj rozvytok pedagoghiv v umovakh innovacijnogho osvitnjogho seredovyshha pisljadyplomnoji osvity rehionu / V. V. Vitjuk // Ped. poshuk. 2016. № 1 (89). S. 3-6.
6. Ghaluzyns'kyj V. M. Pedagoghika: teorija ta praktyka : posib. dlja vuziv / V. M. Ghaluzyns'kyj, M. B. Jevtukh. Kyjiv: Vyshha shkola, 1995. 237 s.
7. Dzhaman T. Neperervna osvita vchyteliv pochatkovoji shkoly v umovakh sjoghodennja / Tamila Dzhaman // Nova pedagoghichna dumka. 2020. №1. S. 74–77.
8. Zakon Ukrainy «Pro povnu zaghaljnu serednju osvitu» vid 16 sichnja 2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
9. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05 veresnja 2017 # 2145-VIII zi zminamy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

10. Kyrychenko M. O. Modernizacija zmistu pisljadyplomnoji osvity v umovakh Novoji ukrajinskoji shkoly (na prykladi Universytetu menedzhmentu osvity) / M. O. Kyrychenko // Visnyk pisljadyplomnoji osvity. Serija: Upravlinnja ta administruvannja. 2019. ГКД: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpoupra_2019_8_5.
11. Kovaljchuk V.I. Pidvyshhennja kvalifikaciji pedagogichnykh pracivnykiv: jevropejskyj dosvid / Vasylyj Ivanovykh Kovaljchuk // Porivnjalna profesijna pedagoghika. 2015. Vyp. 3. T. 5. S. 75-81.
1. Konceptualjni zasady reformuvannja serednjoji shkoly «Nova ukrajinska shkola» // Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
12. Olijnyk V. V. Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm derzhavnogho reghuljuvannja pisljadyplomnoji osvity / V. V. Olijnyk // Zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Upravlinnja jakistju vyshhoji osvity: problemy ta perspektyvy». Kyjiv, 2017. S. 58–59
13. Pidvyshhennja kvalifikaciji: roz'jasnennja // Osvita Ukrainy. 2020. №11. S. 7.
14. Pidvyshhennja kvalifikaciji: roz'jasnennja // Osvita Ukrainy. 2020. №12. S. 7.
15. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Dejaki pytannja pidvyshhennja kvalifikaciji pedagogichnykh i naukovo-pedagogichnykh pracivnykiv» vid 21.08.2019 №800 zi zminamy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>
16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro vnesennja zmin do Porjadku pidvyshhennja kvalifikaciji pedagogichnykh i naukovo-pedagogichnykh pracivnykiv» vid 27.12.2019 №1133. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-2019-%D0%BF>

17. Postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro vnesennja zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 kvitnja 2018 r. №237 i vid 12 ljutogho 2020 r. №105» vid 29 kvitnja 2020 roku №325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-2020-%D0%BF>
18. Pro nadannja informaciji: lyst Dyrektoratu shkiljnoji osvity Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 12.05.2020 roku № 4/1834-20
19. Pro nadannja informaciji: lyst Instytutu osvitnjoji analityky vid 12.05.2020 r. № 04-13/10
20. Sorochan T. M. Metodologhija zmin u systemi pisljadyplomnoji pedaghoghichnoji osvity / T. M. Sorochan // Pedaghoghika i psykhologhija. 2016. № 4 (93). S. 24-31.
21. Shhodo novykh typovykh proghram pidvyshhennja kvalifikaciji pedaghoghichnykh pracivnykiv: lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 04.05.2020 r. № 1/9-230. URL: <https://choippo.edu.ua/rar/230.pdf>